

PSIXOLOGIYA FANIDA NIZOLARNING IJTIMOY – PSIXOLOGIK TAVSIFI

Rustamova Yoqithon G'iyosonovna

Guliston tumani 3-maktab amalyotchi psixolog,
 maktab33*gul@gmail.com

[https://doi.org/ 10.5281/zenodo.7821266](https://doi.org/10.5281/zenodo.7821266)

Annotatsiya: Ta'lim insonni tubanlikdan chiqarib, uning qaddini ko'tarib yashashi uchun asos bo'ladi. Lekin inson barkamol bo'lishi uchun jamiyat unga tegishli sharoit ta'minlab berishi lozim. Bu esa shaxs bilan jamiyatning madaniy bog'liqligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: pedagogika, ta'lim, psixologiya, *nizo, tavsifa, dualizm, ong, qarama-arshilik.*

Kishilik jamiyati tarixi uchun bu davr nisbatan qisqa vaqt hisoblansa-da, mustaqillik yillarida Respublikamiz ijtimoiy hayotining barcha sohalarida tub islohotlar amalga oshdi. Jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sohalarida qaror topgan munosabat mazmuni o'zgarib, yangicha qarashlar vujudga keldi. Iqtisodiy ishlab chiqarish jarayonida rivojlangan bozor munosabatlari ustuvor o'rin egallayotgan bo'lsa, madaniy sohada milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligiga erishish – ijtimoiy taraqqiyotni ta'minlovchi asosiy omillardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Jamiyat hayotining ijtimoiy-siyosiy sohasida olib borilayotgan harakat davlat va jamiyat qurilishining umumiy mohiyatini ifodalaydi. Bugungi kunda ta'limga ko'rsatilayotgan e'tibor o'quv jarayonining samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi.

Pedagogika va psixologiya fanini o'qitishni tashkil etishda bugungi kunning dolzarb talablari, ya'ni yangi pedagogik texnologiyalar asosida darslarni tashkil qilish, loyihalash talabi qo'yilyapti. Maqsad o'quvchilarda mustaqil, erkin fikrlashni shakllantirish. Dars yakunida qaytar aloqaga, kafolotlangan natijaga erishi. Natijada "sub'ek-ob'ekt" munosabatlari "sub'ekt-sub'ekt" munosabatlariga aylanadi. Bu jarayonni yanada muvofaqiyatli amalga oshirishda pedagogika va psixologiya ta'limini tashkillashtirish va loyihalashtirish shakllaridan maqsadga muvofiq o'rinni foydalanish ta'lim samaradorligini oshiradi.

Buning uchun avvalo o'qituvchi o'zi bu jarayoniga tayyor turishi lozim. Barcha davrlarda bo'lgani kabi bugungi kunda ham o'qituvchi ko'rgazmalikkka, axborot kommunikatsion texnologiyalardan ko'proq foydalanishga e'tibor qaratyapti. Yoshlarni kutilgan maqsadga muvofiq kishilar qilib yetishtirishda tarbiyaning maqsad va vazifalariga bo'lgan qarashlari hamda xalq ommasi tomonidan ta'lim-tarbiya ishlarini amalga oshirish bobida qo'llanib kelgan usul, vosita, ko'nikma va malakalar birligi, tajribalar asosida to'plangan bilim va ma'lumotlar yig'indisidir. Ijtimoiy – psixologik tavsifi o'quvchilarni milliy o'zligini anglashga, mustaqil O'zbekistonning munosib farzandlari bo'lishga katta xissa qo'shadi. Shu tufayli ham boshqa fanlar kabi, pedagogika va psixologiya fanini o'qitishda pedagogika va psixologiya ta'limini tashkillashtirish va loyihalashtirish shakllaridan foydalanish davr talabidir.

Olimlar, mutaxassislar, bunyodkor va ijodkor o'qituvchilar, pedagogika va psixologiya fanini o'qitishda pedagogika va psixologiya ta'limini tashkillashtirish va loyihalashtirish haqida fikrlar bildirganlar. Bu yo'nalishda anchagina tadqiqotlar amalga oshirilgan. Lekin tadqiqotlarda nizolarning ijtimoiy – psixologik tavsifi masalalariga e'tiborini kamroq qaratganlar.

Ushbu mulohazalardan kelib chiqqan holda Pedagogika va psixologiya ta'limiga yangicha yondashuv asosida ta'lim texnologiyalarining o'rni, ilmiy-nazariy asoslari va uni samarali qo'llash omillari yaxlit tizimini ishlab chiqishdan va ulardan foydalanish natijasida

ta'lim samaradorligiga erishishdan iborat. Nizolarning ijtimoiy – psixologik tavsifi bu ishimizni bajarish jarayonidagi asosiy vazifalar belgilab olindi:

1. Shu muammoga oid ilmiy adabiyotlar va ilmiy tadqiqot ishlarini tahlil etish, ilmiy-nazariy, amaliy asoslarini o'rganish.
2. Nizolarning ijtimoiy – psixologik tavsifiga doir ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish hamda umumlashtirish.
3. Nizolarning ijtimoiy – psixologik tavsifida ta'lim-tarbiya samaradorligiga erishishning shakl va omillarini ishlab chiqish hamda ularning samaradorligini tajriba-sinov orqali aniqlash.
4. Olingan natijalarning sifat va miqdoriy tahlilini amalga oshirish.
5. Xulosalar yaratish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Pedagogika va psixologiya ta'limiga yangicha yondashuv asosida ta'lim texnologiyalaridan foydalanilsa, ta'lim-tarbiya samaradorligiga erishish mumkin, agarda: mazkur bosqichda ta'limni tashkil etishga nisbatan yangicha yondashuv qaror topsa, nizolarning ijtimoiy – psixologik tavsifi shakllari va metodlaridan o'rinli foydalanilsa, unga qo'yiladigan talablarga erishilsa, yuqoridagi fikrlarini amaliyotga tatbiq etilishiga erishilsa.

Tadqiqot ishining amaliy ahamiyati. Olingan ma'lumotlar, xulosa va amaliy tavsiyalardan oliy ta'lim tizimida pedagogika va psixologiya fani darslarini o'qitishda o'qituvchi va ta'lim oluvchi shaxslar bilan amaliy ish olib borishda foydalanishlari mumkin. Pedagogika va psixologiya fani darslarining samaradorligini oshirish maqsadida pedagogik texnologiyalarni qo'llashda nizolarning ijtimoiy – psixologik tavsifi va turli o'quv-uslubiy qo'llanmalarni yaratishda asos bo'lib xizmat qiladi.

Har qanday nizo - bu qadriyatlar, ustanovkalar, motivlar qaramaqarshiligidir. Bu ta'rifda nizoning asosiy tarkibiy qismi sifatida, qaramaqarshilik va to'qnashuvning mavjudligini ta'kidlash joiz, bunda nizo o'zaro ta'sir tavsifi sifatida qaraladi. Bunda ta'sir ichdan yoki tashqaridan bo'lishini hisobga olish kerak. Ko'pchilik nizoga berilgan ta'riflar o'xshash bo'lib, uning asosida to'qnashuvlar, kurash, kelisha olmaslik yotadi. Har qanday nizo uning xarakteri, mazmuni, turidan qat'iy nazar o'z ichiga qarshi turishni, qarshi kurashni oladi. Qo'shni davlatlarning harbiy to'qnashuvi, oilaviy janjal, xizmat bo'yicha nizo, korxonadagi ish tashlash, shaxsiy drama - bu xildagi barcha nizolarda – qarama-qarshi qiziqishlar, qarashlarning to'qnashuvi sodir bo'ladi.

Nizoning belgilaridan biri uning bipolyarligi, ya'ni bir vaqtning o'zida o'zaro bog'liqlik va o'zaro qarama-qarshilikni anglatadi. Nizo sotsiologiyasi bo'yicha ko'zga ko'ringan olimlardan biri R.Darendorfning ta'kidlashicha, har qanday nizo ikki elementlarning munosabatlariga kiritiladi.

Nizoning ikkinchi belgisi qarama-qarshilikni yengishga qaratilgan faolligidir. Nizo uning har xil tomonlarining kurashida namoyon bo'lib, uni hal qilish yoki qaramaqarshilikni hal qilish yoki uni yo'qotish bilan tugaydi. G.Zimmel: nizo har qanday dualizmni hal qilishga qaratilgan, bu o'ziga xos birdamlikka erishish usulidir, hatto bu nizoda ishtirok etayotgan tomonlarning birini yo'q qilishi evaziga bo'lsa ham erishiladi. Nizo hodisasini tavsiflaydigan mezonlardan biri - bu nizoni tashuvchi sub'ektlarning mavjudligidir. Haqiqatan ham to'qnashuv nizoning yordosi sifatida tomonlarning ongli faolligini talab qiladi. Shtreksning ta'kidlashicha, sub'ekt bo'lmasa, nizo ham bo'lmaydi. Nizo qarama-qarshilikdan ongli va faol harakat qiladigan sub'ektlarning mavjudligi bilan farqlanadi.

Ta'limli inson o'ziga va o'zgalarga muomalada ularga hurmat bilan qarash, boshqalar mehnatini qadrlash va e'zozlash xususiyatlarga ega bo'ladi. Bunday shaxs ham ta'limli, ham tarbiyalangan deb ataladi. Bunday shaxsning bilim doirasi kengaygan sari, dunyoda, hayotga, jamiyat va davlatga nisbatan munosabati ham takomillashib boradi. U o'z bilimini boshqalarga o'rgatishga va undan ma'naviy ozuqa olish hissiyatlariga ega bo'ladi. Insonda ta'limga nisbatan ehtiyoj, uning takomillashib borishiga intilishi uning madaniy yuksalishini bildiradi. Inson yashagan sari, fanlar rivoji tufayli o'z bilimini hayot bilan bog'lashga, taraqqiyotdan orqada qolmaslikka harakat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Davletshin M.G Zamonaviy maktab o'qituvchisining psixologiyasi. T.: O'zbekiston. 1999. - 29 b.
2. Ta'limda pedagogik texnologiyalar: muammolar, echimlar. Ilmiy amaliy konferentsiya materiallari.- T.:1999.- 212 b.
3. Antsupov A.Ya., Shipilov A.I. Konfliktologiya - M.: YuNITI, 1999.